

Historické okénko

Pedagogický přínos novodobých olympijských her

František Morkes

Novodobé olympijské hry, v letošním roce konané v řeckých Athénách, se staly natolik fenoménem moderní doby, že si již nedovedeme běh život bez nich představit. S myšlenkou obnovit starořecké olympijské hry a vtisknout jim ducha nové doby vystoupil na veřejnosti jako první baron Pierre de Coubertin. Bylo to 25. listopadu 1892 v sále pařížské Sorbonny. Jeho přednáška byla přijata s nadšením, protože první rozsáhlejší publikování výsledků archeologických nálezů z řecké Olympie před pěti lety vzbudilo o celou akci i módní zájem. V současnosti, kdy je Coubertinova olympijská myšlenka proti duchu původních představ nejen zkomercializována a kdy olympijské hry zasáhly svým až megalomanským pojetím prakticky veškerý život, bychom ale neměli zapomínat, že myšlenka obnovení olympijských her byla vyvolána především pedagogickými snahami a že i dnes si olympijské hry svoji pedagogickou hodnotu a pedagogický přínos podržely. A také to, že rozvoj a šíření novodobého olympismu – a v českém prostředí obzvláště – výrazně ovlivnili lidé, kteří byli pedagogy nejen povoláním, ale i přesvědčením.

Coubertin – jeho pedagogický přínos a odkaz

Myšlenka na obnovení olympijských her byla sice již při vyslovení nadšeně přijata, ale jak Coubertin později několikrát zdůrazňoval, nebyla plně pochopena. Obecné představy o novodobých olympijských hrách se polybovaly někde na pomezí pouhých sportovních soutěží a výpravných historizujících scén evokujících antické výjevy a příběhy. Smysl Coubertinova snažení byl ale mnohem hlubší a zásadnější.

Jako erudovaný pedagog, který se z pověření francouzské vlády již několik let zabýval nejen studiem starověkých dějin, ale i základních pedagogických otázek, hledal a v obnovení olympijských her nacházel odpověď na konkrétní a aktuální problémy výchovy. Z pohledu Francie, která stále

ještě prožívala tíhu potupné porážky ve válce s Pruskem před necelými dvaceti lety, byla základní pedagogickou otázkou výchova mladé generace. Šlo především o hledání a nalezení pozitivního východiska, které by přispělo k tomu, aby francouzská mládež již nepropadala malomyslnosti a skepsi. Současně se hledaly i cesty k tomu, aby se u ní snížilo narůstající nebezpečí alkoholismu a kuřáckých zálib. Logicky se do popředí pozornosti dostávaly také sport a nejrůznější tělesná cvičení. Nebylo to nijak náhodné, protože jak sport, tak i tělesná cvičení tehdy zaznamenávala v celé společnosti výrazný vzrůst své oblíbenosti. Navíc nazrála doba, kdy se do popředí pozornosti již dostávalo sportovní soutěžení na mezinárodní úrovni. Coubertin při svých úvahách nakonec dospěl k závěru, že je nutno usilovat o obecné zlepšení výchovy veškeré a nejen francouzské mládeže. Bezprostřední inspiraci pak našel v antickém ideálu řecké výchovy – kalokagathii, která v sobě spojovala ideál tělesné i duševní harmonie. Obnovení antické tradice olympijských her tak bylo pro Coubertina především zásadní přeměnou výchovného, tedy pedagogického působení na mládež.

Coubertin byl ovšem nejen zaníceným a perfektním organizátorem, ale i pokrokovým myslitelem, který v mnohém předstihl svoji dobu. Uvědomoval si, že má-li být myšlenka moderního olympismu životaschopná, musí odpovídat nejen současné době, ale ve svém vývoji i předjímat celý vývoj společnosti. Nepovažoval proto starověké hry za dogma, ale pouze za inspiraci, z níž převzal pouze to, co bylo únosné a co považoval za důležité a perspektivní. Byl to především *název her, jejich pravidelný čtyřletý cyklus, požadavek na zachování míru v době konání her a zejména myšlenka harmonické výchovy mládeže.*

Podle Coubertinových představ měly být olympijské hry „svátky jara lidstva“, jimiž měla každá generace mládeže oslavovat svůj nástup, svoji víru v budoucnost i radost ze života. Proto osobně vypracoval i zásady slavnostního olympijského ceremoniálu v dokumentu, který nazval Pedagogická hodnota olympijského ceremoniálu. Podle něho jsou každé hry zahajovány slavnostním defilé účastníků, kteří vstupují na stadion pod svými státními vlajkami. Zahájení her provádí hlava státu pořadatelské země, slavnostní okamžik je podtržen vypouštěním holubů a jásavými fanfárami, mimořádný význam je přisouzen i emotivně působící hudbě a sborovému zpěvu. Vyvrcholením ceremoniálu je vztyčení bílé olympijské vlajky s pěti propojenými barevnými kruhy, symbolizujícími spojení pěti světových kontinentů. Ty společně s bílým pozadím vyjadřují současně i to, že státní vlajka každé ze zúčastněných zemí je na olympijské vlajce zastoupena alespoň jednou barvou. Velkou váhu přikládal Coubertin i slavnostnímu slibu účastníků, že budou o vítězství bojovat čestně a v mezích pravidel. S obdobnou pečlivostí vypracoval Coubertin i závěrečný ceremoniál. Slavnostním ceremonialem,

který je vyjádřením vzájemné solidarity, přátelství, čestnosti a rytířkosti a který má výrazně emotivní náboj, se olympijské hry odlišují od jiných sportovních akcí a soutěží. Coubertinem propracované zásady slavnostního ceremoniálu, které nebyly ve své plné šíři uplatňovány již od prvních novodobých her, ale realizovaly se postupně, se dodržují prakticky do dnešních dnů. Od olympijských her v roce 1920 čte jeden ze sportovců jménem všech účastníků olympijskou přísahu, od stejného roku se vztyčuje i bílá olympijská vlajka s pěti barevnými kruhy. Olympijský oheň plane na olympijských hrách od roku 1928. Jedinou skutečností, která při obvyklém slavnostním zahajovacím ceremoniálu není myšlenkou barona Coubertina, je olympijská štafeta, která do místa her přináší olympijský oheň zapálený paprsky slunce v místě antických her, v řecké Olympii. Doběh štafety s olympijským ohněm byl poprvé součástí slavnostního ceremoniálu až při olympijských hrách v roce 1936, které se konaly v Berlíně. Není od věci připomenout, že při cestě přes tehdejší Československo se štafeta nesetkávala, obdobně jako celé konání her v hitlerovském Německu, s příznivých ohlasem. Od roku 1972 skládá olympijskou přísahu i jeden z rozhodčích a v roce 1970 byla do textu přísahy sportovců doplněna věta vyjadřující závazek soutěžit bez použití drog. Při závěrečném ceremoniálu již pochodují účastníci od roku 1956 společně bez ohledu na příslušnost k různým zemím.

Český profesor u počátků olympijských her

Z pohledu české pedagogiky je mimořádně významné, že v historii moderních olympijských her měl významnou úlohu i český gymnaziální profesor. Došlo k tomu poměrně nečekaně. V roce 1891 vydal tehdejší rakouský ministr vyučování výnos o tělesné výchově na středních školách, který sliboval zájemcům ochotným studovat zahraniční zkušenosti s její výukou finanční podporu. Požádal o ni a dostal ji dr. Jiří Guth, působící tehdy na pražském Akademickém gymnáziu. Při prázdninové cestě do Francie upozornil na pozoruhodnou činnost barona Coubertina kolega dr. Gutha z pražských univerzitních studií, který již delší dobu v Paříži pobýval. A nejen upozornil, ale vzájemně oba muže i seznámil. Tímto kolegou nebyl nikdo menší než pozdější významná osobnost dr. František Drtina. Pařížské setkání barona Coubertina a dr. Gutha (a dá se bez nadsázky i říci, že přerostlo v celoživotní přátelství) se stalo mimořádně významným pro budoucnost českého a později československého olympijského hnutí.

V roce 1894 svolal Coubertin do Paříže již oficiální Kongres pro obnovení olympijských her, jehož se zúčastnilo 79 delegátů, kteří reprezentovali 49 sportovních svazů z celkem 12 zemí. Dr. Guth, který tehdy již působil na gymnáziu v Klatovech, přítomen nebyl. Tím větší však bylo jeho překvapení, když se dozvěděl, že na kongresu, který odsouhlasil obnovení olympijských

her a který k jejich zajištění zvolil jedenáctičlenný Mezinárodní olympijský výbor, byl zvolen do tohoto prvního Mezinárodního olympijského výboru. Coubertin Guthovo zvolení později vysvětloval tak, že byli zvoleni lidé, které on jako iniciátor celé akce osobně navrhl. A on navrhl i některé z těch, kteří se kongresu osobně nezúčastnili. Protože však byli uvedeni na dlouhém seznamu „čestných hostů“, jejich jména nebyla pro účastníky kongresu neznámá. Vůbec je nenapadlo, že nejsou na kongresu přítomni, avšak při osobním doporučení Coubertina nabyli přesvědčení, že se jedná o lidi plně oddané myšlence na obnovení her.

Skutečnost, že se dr. Jiří Guth stal členem zakladatelského Mezinárodního olympijského výboru, byla přitom mimořádně významná. Všude totiž figuroval jako reprezentant Čech – a to v době, kdy žádný český státní útvar oficiálně neexistoval. Také skutečnost, že především jeho zásluhou nastupovali čeští sportovci k olympijským soutěžím s českým praporem a pod svým národním označením, byla v letech před první světovou válkou ojedinělá. Český středoškolský profesor vybraně aristokratického chování (později pod jménem Guth-Jarkovský byl již známým autorem populárních katechismů společenského chování) zcela paradoxně vnášel do olympijského hnutí i určitý demokratismus. Společně s dr. Keménym (středoškolským profesorem z Pešti) byli jedinými členy výboru bez státních funkcí, šlechtického predikátu či vysoké vojenské hodnosti.

Jako člen Mezinárodního olympijského výboru se dr. Guth účastnil již prvních olympijských her v Athénách v roce 1896 a s hrstkou prvních olympijských nadšenců založil v roce 1899 i Český olympijský výbor, jehož předsedou byl až do roku 1929. S výjimkou olympijských her v Los Angeles v roce 1932 se účastnil všech her před druhou světovou válkou. Na berlínských hrách v roce 1936 mu jako nejstaršímu žijícímu členu Mezinárodního olympijského výboru byla věnována okázalá pozornost. Ta měla, podobně jako řada dalších skutečností, odvrátit pozornost mezinárodní veřejnosti od výrazně politicky propagandistického charakteru her v nacistickém Německu.

Dr. Jiří Guth-Jarkovský, který byl gymnaziálním profesorem matematiky a fyziky (učil však i filozofickou propedeutiku a rozšířil si aprobaci o francouzštinu a příležitostně vyučoval i němčinu), se i při mimořádně široké paletě svých aktivit a zájmů cítil především pedagogem. Patřil přitom mezi pedagogy, kteří měli své povolání skutečně rádi. Doložil to i tím, že ve svých obsáhlých pamětech označil své třicetileté pedagogické působení jako „léta štěstí“. Jistě to bylo ovlivněno i tím, že jeho manželka byla dcerou gymnaziálního ředitele z Roudnice a i svatba se konala v kapli roudnického gymnázia a svatební hostina byla vystrojena v jedné třídě. Po počátečním působení v roli soukromého vychovatele působil dr. Guth na Akademickém gymnáziu

v Praze a na prvním dívčím gymnáziu Minerva, definitivním profesorem byl pak jmenován na gymnáziu v Klatovech. Z Klatov přešel na pražské gymnázium v Truhlářské ulici, kde setrval celých 22 let (několik let ještě pěšky docházel vyučovat francouzštinu na gymnáziium v Královských Vinohradech, které ještě nebyly součástí Prahy). Od roku 1999 je gymnáziem v Truhlářské ulici v Praze oficiálně Gymnázium Jiřího Gutha-Jarkovského. Po ukončení svého pedagogického zastával post prvního ceremoniáře na Pražském hradě u prezidenta T. G. Masaryka a v jeho služebních povinnostech byla i řadová agenda.

Pedagogické poselství novodobého olympismu

Mimořádně významné bylo, že pedagogické otázky byly součástí i řady oficiálních kongresů pořádaných Mezinárodním olympijským výborem a že se jimi zabývaly i četné dokumenty olympijského hnutí. Dva kongresy Mezinárodního olympijského výboru byly dokonce spojeny s oficiálními pedagogickými kongresy. Byl to kongres v Le Havru v roce 1897 a v roce 1925 kongres v Praze.

Kongres v Le Havru, který se konal rok po prvních olympijských hrách nové doby, věnoval značnou pozornost otázkám tělesné výchovy ve školách. Dr. Jiří Guth, který se jako český reprezentant v Mezinárodním olympijském výboru kongresu účastnil, o něm podal české sportovní a pedagogické veřejnosti i příslušnou zprávu. Po návratu do Čech se pak stal, nepochybně ovlivněn právě jednáním kongresu, vášnivým propagátorem sportů, které tehdy byly označovány za „brutální“ (box, zápas, ragby), a usiloval o jejich provozování v rámci školní tělesné výchovy. Doslova konstatoval: *„Naše zženštilá civilizace děsí se takového násilí a křížuje se nad vyvrtnutou nohou, zlomeným ramenem, poněvadž nechápeme, že tyto rány nejsou rány smrtelné, nýbrž rány vzdělávací. Angličan, navykaje pomocí tohoto vychování ranám se vyhýbati a je přijímati beze všech stesků a žalob, naučí se je také zasazovati a v tom je všechno tajemství moci a síly tohoto národa, který nemá žádných překážek ve svém postupu.“* K tomu pak dodával: *„Nic platno – musím říci, že nám Čechům je zapotřebí silných paží a silných těl, ne proto, abychom se prali s těmi, kteří nás rvou hrubě a nespravedlivě, ale abychom zdravou mysl měli v zdravých tělech. A konec konců přece také zdravé pěsti – taková věc není nikdy na škodu!“*

Přestože šlo v Le Havru o olympijský kongres, věnovalo zasedání zcela mimořádnou pozornost školní tělesné výchově. Delegáti, kteří se navzájem seznámili s provozováním školního tělocviku ve svých zemích, důrazně požadovali, aby veškerá mládež prováděla tělesná cvičení. V jejich provozování spatřovali přínos jak po stránce fyzické, tak i po stránce mravní. V závěrečné rezoluci vyslovili požadavky na vyšší a lepší kvalifikaci učitelů tělo-

cviku, požadovali, aby se ve všech školách pravidelně sledoval fyzický vývoj žáků a aby všechny školy byly vybaveny „sprchovými lázněmi“.

Pražský kongres Mezinárodního olympijského výboru v roce 1925 se již po slavnostním zahájení rozdělil na dva v podstatě zcela samostatně jednající kongresy – kongres technický a pedagogický. Coubertin, který se na tomto kongresu vzdal své funkce v Mezinárodním olympijském výboru a jehož práce pro olympijské hnutí byla oceněna zvolením do funkce doživotního čestného předsedy, opětovně ve svém projevu zdůraznil myšlenku vysokých pedagogických cílů olympijských her, těsné spojení mezi pedagogikou a olympismem a své přesvědčení, že je nevyhnutelná reforma celého současného pedagogického systému. Doslova prohlásil, že *„budoucnost civilizace v této chvíli nezávisí od politických nebo ekonomických kritérií, nýbrž závisí od toho, kterým směrem půjde výchova“*. Ve svém očekávání, že jím vyslovené myšlenky naleznou na pedagogickém kongresu odezvu a podporu, se však zklamal. Pokud kongres věnoval pozornost pedagogickým otázkám sportovního hnutí, jednalo se pouze o otázku obnovení antického gymnázia, o spolupráci univerzit a prosazování ducha fair play ve sportovním soutěžení. Mnohem větší pozornost věnoval problematice sportování žen, lékařské kontrole sportovců a případně i snahám po omezení nadměrného sportování mladistvých. Coubertin projevil své zklamání z jednání i v později vydaných Pamětech, kde o olympijském kongresu v Praze nepřiliš vliďně konstatoval, že *„pedagogický kongres sklouzl velice rychle do vyježděných kolejí planých řečí, jak už je dnes zvykem – totiž jednat o daném předmětu současně objektivně i prakticky a nedat se odvrátit ohledem na rozličná mínění a osobní zájmy. Výsledkem je řečnění bez kostry a páteře, které po sobě mnoho konkrétního nezanechá. Tak tomu bylo i tentokrát“*.

Od roku 1925 až do své smrti v roce 1937 se Pierre de Coubertin věnoval především a téměř výhradně pedagogickým otázkám. Měl osobní podíl na založení Vsesvětové pedagogické unie v roce 1925, položil základy Mezinárodního úřadu sportovní pedagogiky, teoreticky a publikačně propracovával myšlenku vzdělávací Dělnické univerzity. Jeho výrazný příklon k výrazně pedagogickým otázkám a sociální problematice byl nepochybně i jedním z vážných příčin pro oboustrané ochlazení vzájemných vztahů s mezinárodním olympijským hnutím. To si sice podrželo pedagogické zásady olympijského ceremoniálu, do centra své pozornosti však stále více stavělo otázky spíše technického charakteru.

Skutečnost, že Coubertin chápal novodobé olympijské hry také jako velký a pozitivní příspěvek k vzájemnému dorozumění mezi národy, dokládá i jeho osobní účast v olympijském soutěžení. Od roku 1912 až do roku 1948 byly nedílnou součástí olympijských her i umělecké soutěže. V literatuře byla v roce 1912 oceněna zlatou medailí báseň Óda na sport. Jejimi autory byli

Georges Hohrod a M. Eschbach, kteří byli oficiálně prezentováni jako Němci. Teprve po jistém čase vešlo ve známost, že skutečným autorem básně byl samotný Coubertin, který si zcela záměrně jako pseudonym zvolil dvě jména – jedno francouzské a jedno německé.

Dnes jsou olympijské hry chápány především jako velkolepé divadlo, které je zásluhou dokonalé spojovací techniky okamžitě přenášeno do celého světa. Nemělo by to však zastřít myšlenky a představy, z nichž koncem 19. století novodobé olympijské hry vznikaly. Jejich základní myšlenka – myšlenka pedagogického působení na mládež – doznala sice od Coubertinových dob značného posunu, je však stále přítomna.

Přes všechny změny a skutečnosti, kterými olympijské hnutí ve své novodobé historii prošlo a které toto hnutí i negativně poznamenaly (vzpomeňme z posledních desetiletí například na dopingové aféry sportovců, uplácení členů Mezinárodního olympijského výboru před hlasováním o místu konání dalších her, bojkot olympijských her v Montrealu, Moskvě a Los Angeles řadou států z politických důvodů či ozbrojený útok teroristického komanda na účastníky her v Mnichově), zůstává olympismus mimořádně významným a obecně respektovaným fenoménem dvacátého a dnes již také 21. století. To, že stále usiluje (v duchu původně vytyčených pedagogických zásad) o život založený na radosti z vynaloženého úsilí, že zdůrazňuje výchovnou hodnotu dobrého příkladu a respektování základních etických principů, podtrhuje jeho vysokou morální hodnotu i trvalý společenský kredit. Základním cílem olympijského hnutí je proto i dnes aktivně přispívat k budování lepšího světa především působením na mládež a posilováním její víry v budoucnost naplněnou duchem přátelství a tolerance. Olympijské hry pak tyto zásady realizují prostřednictvím sportu, provozovaného bez jakékoliv diskriminace. Celosvětová působnost, popularita i aktivita olympijského hnutí je pak jeho velkým přínosem i do nadcházejícího 21. století. Dodejme, že nepochybně i přínosem pedagogickým.

MORKES, F. Pedagogický přínos novodobých olympijských her. *Pedagogická orientace* 2004, č. 2, s. 98–104. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Mgr. František Morkes, Pedagogické muzeum J. Á. Komenského v Praze, Valdštejská 20, 110 00 Praha 1-Malá Strana, pedagog@pmjak.cz